

*Ведернікова Т. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри теорії і практики англійської мови**Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИХ ВІДНОСИН У РОМАНІ В. М. ТЕККЕРЕЯ «ЯРМАРОК МАРНОСЛАВСТВА»

Анотація. Термін «хронотоп» є одним із дискусійних понять у літературознавстві. Простір і час належать до основних філософських категорій, без яких неможлива світоглядна модель реальності. Час і простір на різних етапах свого розвитку утворюють складну систему, що є відображенням різноманітних просторово-часових відносин. Статтю присвячено аналізу літературної діяльності В.М. Теккеря як невід'ємної складової літературного процесу в Англії в XIX столітті. Актуальність роботи пов'язана з посиленням інтересу до переосмислення та нового освоєння творчості В.М. Теккеря з сучасних наукових засад на прикладі його видатного роману «Ярмарок Марнославства» та зумовлена відсутністю в літературознавстві системного дослідження хронотопа роману, як важливого елемента розкриття концепції твору, образної системи, проблематики й поетики, а також вияву психологічного стану героїв.

Процес вивчення літературних категорій часу і простору є природним і актуальним у наш час, оскільки ці поняття належать до фундаментальних категорій у філософії, естетиці, літературі, мистецтві та філології. Беручи до уваги концептуальний світогляд В.М. Теккеря та своєрідність творчого методу письменника, в статті досліджено просторово-часові відношення художнього твору, як окремі складники твору, взаємопов'язані між собою, виявлено конкретні засоби їх художнього втілення в тексті, проаналізовано джерела та моделі хронотопа в романі. У статті розглянуто особливості та типові особливості організації часу та простору в романі «Ярмарок марнославства» В.М. Теккеря, охарактеризовано концептуальне значення спеціальних описів, часових маркерів, зміни локацій головного героя в романі та визначено роль елементів часу і простору у завершенні роману як єдиної структурної єдності. В роботі також визначено моделі літературного простору як точкового простору (той, у якому відбувається коло подій без їх певного впливу на майбутнє) і лінійного простору, що передбачає розвиток подій на сюжетній траєкторії, виявлено, що провідна модель простору в тексті є лінійною і в цілому простір можна охарактеризувати як змішаний тип, що включає елементи як лінійного, так і точкового типу простору.

Ключові слова: художній хронотоп, художній час, художній простір, часова та просторова детермінація художнього тексту.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Зміна уявлень про час і простір завжди було пов'язано з розвитком, поступом та самовдосконаленням свідомості і знаходило свій відгук в еволюції художнього мислення. Категорія часу і простору в художньому творі являє собою багатоаспектну категорію.

Основна ідея, що підкреслювалася неодноразово і філософами, і представниками інших наук – це ідея про комплексний характер просторово-часових відносин, що вимагає зусиль вчених самих різних спеціальностей і напрямків для вирішення цієї проблеми. Вивчення категорії простору і часу як в мові, так і в художньому творі є закономірним і актуальним в наш час тому, що ці концепти належать до фундаментальних категорій, не тільки в філософії, але й в естетиці, мистецтвознавстві та філології.

Комплексний характер проблеми часу і простору, незалежно від того, у рамках якої наукової дисципліни вона розглядається, виражається в її досить складній концептуальній структурі. Незважаючи на настільки важливу і постійно зростаючу роль просторово-часових відносин у всіх сферах діяльності людини, у відношенні їх природи не все досліджено. Вченим доводиться визнати, що достовірних наукових даних про сприйняття часу мається ще не досить, у всякому разі значно менше, ніж про сприйняття простору. При цьому слід зазначити, що творчість В.М. Теккеря, одного з найвидатніших представників критичного реалізму англійської літератури XIX століття, завжди цікавила і привертала увагу багатьох вітчизняних і західних вчених та літературознавців. А роман «Ярмарок марнославства» є яскравим прикладом художнього твору зі складною, але досить цікавою просторово-часовою організацією, комплексного дослідження якої не існує і в наш час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за даною темою, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Проблема часу і простору художнього світу активно розроблялася і продовжує розроблятися в сучасному літературознавстві. Вперше термін "хронотоп" був використаний у психології О. Ухтомським, який запевняв, що хронотоп прийшов на зміну старим уявленням про час та простір. У його теорії хронотоп трактувався як поєднання сучасного, майбутнього та минулого, тобто як синкретична категорія психологічного часопростору людини. Широкого висвітлення проблеми хронотопа здобули, звичайно після праць М. Бахтіна [1, с. 129], в дослідженнях А.Гуревича, О. Лосева, Ю. Лотмана, Ю. Манна, В. Топорова та інших вчених. Концепцію класичного потрактування часопростору в літературознавстві представили Г. Гачев, М. Гей, Г. Зборовський, Д. Мудриш. Наприклад, Ю. Руднев пропонує виділяти в художньому творі авторський та неавторський хронотопи, або ж міфопоетичний хронотоп та хронотоп художнього тексту, як принципово відмінні [2, с. 118]. Велику роль в осмисленні природи часу та простору відіграла концепція французького філософа А. Бергсона [3, с. 75]. Час він розглядає як послідовність, яка

приходить до нас у образах, а отже, становить результат психологічного, емоційного відбору. Інтенсивність психічних станів визначає тяглість часу та наповненість простору. У сучасному літературознавстві утвердилося використання терміну «хронотоп» для позначення взаємозв'язку часових і просторових відносин у літературі. Хронотоп визначає цілісність літературного твору в сукупності елементів, які знаходяться в різних відносинах один з одним. Хронотоп (грец. *chronos* – час, *topos* – місце) – взаємозв'язок часових та просторових характеристик зображених у творі явищ. Час у художньому творі постає як багатовимірною категорія, в якій розрізняють фабульно-сюжетний час і оповідально-розповідальний (нараційний) час. Хронотоп є моделюючою категорією тексту, що встановлює причинно-наслідковий зв'язок між ланками подій, а простір представляється в якості ареалу, в межах якого розгортаються всі події [4, с. 207].

Формування мети статті. Мета дослідження полягає в тому, щоб виявити особливі риси і закономірності просторово-часової організації роману «Ярмарок марнославства», виділити концептуальне значення просторових описів, прикмет художнього часу, переміщень головних героїв та з'ясувати особливості створення єдиної і цілісної структури твору за допомогою елементів часу і простору.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Особливості інтерпретації просторово-часових відносин у прозі В. Теккерея виділяють його серед усього вікторіанського літературного пласта. Співвідношення часу і простору є дуже важливим у виявленні основних рис художньої своєрідності творчості письменника, і дозволяє ще глибше зануритись в його творчі задуми, максимально уявити загальну картину його творчого розвитку в контексті історії, ідеології та закономірностей еволюції літератури його часу. Дослідження просторово-часової структури творів, що належать різним періодам творчості письменника дозволяє судити не тільки про деякі загальні властивості його художнього світу, а також і про еволюцію світогляду автора.

Розкриваючи тему особливостей просторово-часової організації роману В. Теккерея «Ярмарок марнославства», необхідно в першу чергу розглянути історичні події Англії середини дев'ятого століття, які суттєво вплинули на створення роману. Художнє дотримання письменником історичної достовірності змусило його конкретизувати художній простір твору і наповнити текст чітко визначеними географічними координатами. Дії роману відбуваються на фоні історичних подій, зустрічається датування часу, але письменник не намагається вступати в суперечки з істориками, все ж таки це не документальна історія, хоч і достатньо в ній фактів, які дійсно співпадають з реальними подіями. Але роман не висвітлює економічних чи політичних проблем, це оповідання про людей і саме вони та їх долі є учасниками всього що відбувається, які є джерелом та рушійною силою історії. Звернення до XVIII ст. – це не більш як оцінювання автором сучасності, яка має коріння соціальних протистоянь в минулому, є повчальним прикладом у теперішньому, а також спробою передбачити майбутнє.

Концептом роману «Ярмарок марнославства» є шлях героїні до себе самої, самопізнання. Твір можна віднести до роману шляху, важливе значення має героїня, її становлення та випробовування яких вона зазнає. Текст роману побудований на метафорі шляху, а просторові переміщення та пов'язана з ним

символіка, що метафорично співвідносяться із долею героїв та їх внутрішнім світом. Шлях – розповсюджений частотний архетип у літературних творах. За словами В.Н.Топорова, архетипічні образи шляху постійно з'являлися у поетичній творчості великих філософів та митців. Під словом «шлях» вчений має на увазі повідомлення, шлях проходження, подорож, мандрівку, ціну досягнення будь-якої мети, життєвий шлях, напрямок маршрут [5, с. 62].

Відсилаючи Бекі Шарп дорогами Англії, переносаючи з Лондона до його передмість, з пансіону до аристократичних будинків, із Британії на континент, за океан, автор стежить за кожним кроком героїні на шляху до самої себе. Таким чином, герой рухається в нерозривно-зв'язаному просторі. Шлях героїні можна умовно поділити на дві частини: до і після тріумфу. Підйом відбувається поступово. Виїхавши з пансіону Бекі спочатку намагалася одружити на собі брата Емілії, але ця спроба не вдалася і їй довелося працювати гувернанткою в сімействі Кроулі. Після одруження з Родоном живе у скромній квартирі Бромптона, а через деякий час переміщується в Брайтон для відпочинку з місс Кроулі. «*Brighton, that always looks brisk, gay, and gaudy like a harlequin's jacket...*» [6, с. 252]

Просторові рамки роману виходять за межі Англії і охоплюють Європу в цілому. Панорама реальної суспільно-соціального життя стає горизонтальним виміром роману. Роман відкривається з прологу, у якому виникає образ ляльковика, він ніби стоїть над дійством і смикає героїв-персонажів за невидимі ниточки. Реальні соціально-достовірні образи в художній структурі роману перетворюються на маріонеток, які діють не за власним волевиявленням, а в результаті маніпулювання ними за допомогою якихось невидимих, прихованих механізмів. Автор бере на себе художню роль стороннього спостерігача. Таким чином, у романі з'являється другий – вертикальний художній вимір. По вертикалі перед нами виникає «тривимірний» структура роману: режисер якогось життєвого дійства – Ляльковик, персонажі-актори, що виконують його волю та своєрідний глядач, яким стає автор разом зі своїм читачем.

«*And as we bring our characters forward, I will ask leave, as a man and a brother; not only to introduce them, but occasionally to step down from the platform, and talk about them: if they are good and kindly, to love them and shake them by the hand: if they are silly, to laugh at them confidentially in the reader's sleeve: if they are wicked and heartless, to abuse them in the strongest terms which politeness admits of...*» [6, с. 117].

Письменник то судить, то виправдовує, то обурюється, то згадує про те, що і він «частина вистави», один з тих, хто бере участь у «ярмарку», отожднює себе з тими, кого малює і викриває. Скептичне ставлення до всього зображуваного і в той же час до самого себе визначило не тільки загальний тон роману, але і метод зображення. Кожна людина в розумінні і зображенні Теккерея стає краще і чистіше, як тільки в ньому прокидаються загальнолюдські почуття. У той же час письменник хоче підкреслити, що навіть найбільш природні і властиві, здавалося б, людині почуття нівелюються суспільством, побудованим на корисливості й егоїзмі.

Сама назва «Ярмарок марнославства» вже вказує на модель театру, як на хронотоп роману. Цей хронотоп визначає і просторове і тимчасове вимірювання мистецького дійства. Просторова модель роману двовимірною і поєднує в собі горизонтальний і вертикальний вимір. У горизонтальному вимірі перед нами

розкривається широка панорама англійської життя першої чверті XIX століття.

Переїжджаючи з одного міста в інше, Ребека опиняється в Пумпернікелі, де в цей час відпочивають Джоз, Емілія і капітан Доббін. Пумпернікель – неіснуюче насправді місто, його немає ні на карті ні в історії. Назва перекладається як „різдвяний пряник”, таким чином підкреслює легкий розважальний характер життя що в ньому вирує. *«There are festival and entertainment going continually on...»* [6, с. 328]

Впродовж всього роману Бекі кружляє в лабіринті міст, Лондон, Париж, Брюссель та інші невеликі міста. Швидка зміна просторових орієнтирів, її небажання осісти на якомусь одному місці, визначають траєкторію її руху як шлях авантюрний, шлях постійного пошуку. Помітно, що В. Теккерей не приділяє багато уваги описам природи. Відомо, що пейзажні описи суттєво уповільнюють темп оповідання, і навпаки їх відсутність дозволяє за короткий проміжок часу простежити за всіма сюжетними лініями і за великою кількістю вчинків всіх героїв. З одного боку рідкі пейзажні замальовки дозволяють говорити про «компактність» подій та швидку їх зміну. Але з іншого боку уповільнює плив часу. Тому не можна стверджувати, що швидкоплинність часу є характерною особливістю, яка притаманна саме цьому твору. Приділяє увагу письменник також спогадам, це може і ускладнює в якісь мірі структуру хронотопа, але також демонструє зв'язок між поколіннями, і показує історію в русі.

В. Теккерей відніс дію роману до початку XIX століття, але він аж ніяк не підкреслював історичної дистанції між періодом, коли живуть герої роману, і сучасністю. Характери Беккі і Емілії, та інших героїв тісно пов'язані з тим середовищем, з тими умовами, в яких вони живуть. Теккерей піклується про те, щоб характери його героїв при всій їх відносній умовності не справляли враження надуманих, неправдоподібних, а були виписані на майстерно відтвореному тлі соціально-історичної дійсності першої третини XIX століття. Доля кожної людини виявляється невіддільна від історії, від долі нації.

У жанровому відношенні «Ярмарок марнославства» – роман соціальний, роман – хроніка. Письменник зображує «історію вдач» в русі, показує моральну деградацію англійського буржуазного суспільства, як процес. Він яскраво малює портрети типових представників панівних класів і їх різних верств і боротьбу всередині цих класів. Єдина художня система створена автором завдяки його суб'єктивному зображенню художнього часу та простору, крім фактичного часу що зображується яскраво підкреслюється авторський час.

Неможливо до кінця зрозуміти роман В.М. Текерея, не знаючи, яким представляє реальний світ у просторі та часі, у всіх раціональних, емоційних, філософських та релігійних аспектах. Адже розуміння часу не належить одній, навіть геніальній особистості – воно вбирається разом з іншими елементами культури цієї доби. Здається, що аналіз хронотопа в романі «Ярмарок Марнославства» є не тільки невід'ємною складовою частиною дослідження роману, але також розкриває деякі специфічні риси сприйняття простору і часу.

Прикметною рисою часопростору в романі В. Текерея є його відкритість. Сутність категорій «відкритого» і «закритого» часопростору теоретично обґрунтував радянський дослідник Д. Лихачов. Час твору, відмічає науковець, є «закритим», замкненим у собі, якщо він не виходить за межі сюжету, не пов'язаний з часом історичним, подіями, які здійснюються

поза твором. «Відкритий» час включений у більш широкий часовий план, у контекст визначної історичної епохи. На думку вченого, «відкритий» час твору передбачає наявність інших подій, що здійснюються одночасно за межами твору, його сюжету.

Основний структуроутворюючий елемент роману «Ярмарок марнославства» не просто проходить через дві сюжетні лінії, він підпорядковує собі різні пласти оповіді. Характер цих оповідних ліній різний, він забарвлений то в ліричні, навіть сентиментальні тони, то в іронічні і навіть різко сатиричні. При цьому автор зберігає принцип двоплановості дії, не забуваючи згадати про долі як Беккі так і Емілії. Крім того, письменник постійно пов'язує те, що відбувається з його героїнями, зі значними суспільними подіями:

«Is it not hard that the fateful rush of the great Imperial struggle can't take place without affecting a poor little harmless girl of eighteen, who is occupied in billing and cooing, or working muslin collars in Russell Square? You too, kindly, homely flower! – is the great roaring war tempest coming to sweep you down, here, although cowering under the shelter of Holborn? Yes; Napoleon is flinging his last stake, and poor little Emmy Sedley's happiness forms, somehow, part of it» [6, с. 115]. Триумф Наполеона в романі тягне за собою розорення і крах сім'ї Седлі, битва при Ватерлоо забирає життя Джорджа Осборна. У той же час для Ребекки це велика фінансова удача (спекуляція кіньми) пов'язана з загальною панікою в Брюсселі під час битви при Ватерлоо.

Індивідуальний стиль письменника, яким він виступає в реалізмі, слід розглядати як історично сформоване явище у зв'язку із загальними закономірностями літературного і, зокрема, стильового розвитку. Але вірно також і те, що в індивідуальному стилі письменника відбивається його духовна і творча індивідуальність. Характеристики побуту і побутової сфери життя героїв, які спостерігаються в авторських коментарях підкреслюють твердження про певний зсув часу в минуле. Адже, за допомогою побуту перевіряється історична дистанція між часом написання роману і подіями в романі. Аналізуючи роман можна зробити висновок про те, що культура, смаки і манери кінця XVIII ст. епохи –, що передує часу описаному в романі, – втілені в образах героїв, чия молодість пройшла в той час. Місс Кроулі і шевальє де Талонруж – представники минулого століття: шевальє носить перуку, грає на гавоті. Місс Кроулі теж цілком належить до XVIII ст., адже вона є послідовницею поглядів Вольтера, яка у молодості закохалася в Сен-Жюста, зналася з Фоксом і була (тоді це вважалося гарним тоном) страшенною республіканкою.

До культури XVIII ст. належать і книги, які читають герої роману, наприклад, Ребека полюбляла читала романи Т.Смоллета, Г.Філдинга, Ф.Вольтера, Кребийона – молодшого. *«She had been in France (where St. Just, they say, inspired her with an unfortunate passion), and loved, ever after, French novels, French cookery, and French wines. She read Voltaire, and had Rousseau by heart... among which may be mentioned those of the learned Dr. Smollett, of the ingenious Mr. Henry Fielding, of the graceful and fantastic Monsieur Crebillon the younger»* [6, с. 105].

Цікаво, що думку про тлінність усього суцього В.М. Теккерей ілюструє посиланнями на дамські вбрання. Відома дослідниця К. Тіллотсон вважає, що авторські ілюстрації, на яких жінки зображені в сучасних авторів костюмах, служать тій ж меті, вказуючи на незмінність характерів, звичок і – ширше –

людської природи в цілому. Дослідниця називає й інші причини, серед них: поступка смакам сучасників і їх почуттю пристойності, а також необхідність витримати «емоційну правду пам'яті», згадуючи епізоди двадцятилітньої давнини. Але слід зауважити, що позицію В.М. Теккерея характеризують не тільки поступка суспільній думці, але і сатиричне глузування над нею. На погляд письменника, мода сьогоднішня так само жалюгідна і смішна, як і мода позавчорашня: адже вона так само пройде. Тому головною причиною такого перевдягання може бути бажання автора вселити думку про те, що все мінливе і все колись закінчиться» [7, с. 178].

Таким чином, можна сказати, що зміщення в часі давало В.М. Теккерею можливість доводити основне положення його життєвої філософії: суєта суєт і всіляка суєта. Час йде, і все те, що колись вважалося важливим, тепер вважається незначним. Власні вчинки і почуття героя, які колись здавалися йому шляхетними і значними, з'являються перед ним тепер в іншому світлі.

Крім того, традиція пов'язування романного минулого з авторським сьогоднішнім і перекидає місток у майбутнє; історія усвідомлюється в романі як щось живе, що постійно рухається далі. Так, у романі звучить тема тривалого і послідовного розвитку подій, взаємозв'язку усього, що відбувалося або відбувається з людьми. Показати взаємозалежність усього сущого, мінливість світу й у той же час його незмінність, побачити в частці загальне, у мінливому вічне, в особистому загальнолюдське – є одним з завдань просторово-часової організації роману.

На користь цього свідчать авторські відступи і коментарі, насичені деталями історичного колориту і подробицями обстановки, вигадані імена, історичні та географічні назви. Автор згадує Пумпернікель, Гонт-стріт, – і відразу надає точну топографію Лондона, історично вірне зображення Брюсселя влітку 1815 р., приводить імена, що могли виникнути тільки в той час: мадам де Бородіно, мадам де Сент-Амур, Регул. *«Whilst in garrison at Brussels young Regulus (he had been born in the revolutionary times) At Brussels Becky arrived, recommended by Madame de Saint Amour to her friend, Madame la Comtesse de Borodino, a widow of Napoleon's General, the famous Count de Borodino...»* [6, с. 546].

Використання цих подробиць підкреслює двоплановість роману: оповідання в ньому ведеться на двох рівнях – дія відбувається у визначений час і за всіх часів. Це історія англійського суспільства 1810-1820-х років і одночасно – історія людського суспільства взагалі. Різноманіття деталей історичного колориту втілює розуміння сутності історії і суспільного розвитку, усвідомлюючи залежність людини від історичного процесу. В романі розкривається вплив історії на людську долю, формування особистості через певні обставини, тлумачення того, як окрема людина мало або взагалі не впливає на історію, не може в корені змінити обставини свого існування. І хоча дія роману віднесена в минуле, але герої ведуть себе таким чином, ніби вони не сучасники битви при Ватерлоо, а сучасники автора твору. Тому можна зробити висновок про те, що «Ярмарок марнославства» – це історія характерів початку XIX ст., що дає своєрідну ретроспективну картину Англії епохи наполеонівських воєн.

Висновки дослідження й перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямі. Дослідження роману В. Теккерея «Ярмарок марнославства», з точки зору художньої специфіки просторово-часових відносин, дає можливість характеризувати його як єдину художню систему, єдиний простір в якому пере-

міщуються герої та відбуваються дії. А як відомо час і простір у літературі є найважливішими елементами побудови художнього твору. Час одна з форм буття та мислення, зображується словом в процесі зображення характерів, ситуацій, життєвих шляхів героїв.

В. Теккерею використовував новаторський прийом включення в систему образів роману образу автора, який спостерігає за подіями і коментуючого події, вчинки і судження персонажів. В «театральному» хронотопі «Ярмарок марнославства» він виступає ролі ляльковика який знає все і про всіх. Його відступи в романі мають завдання розкрити соціальні і моральні вади буржуазного суспільства. В. Теккерею акцентує увагу на специфіці незмінного простору, в якому панують традиції, ці традиції шанують і вони передаються поколіннями. Багатство паралельних сюжетів, дозволяє в один проміжок часу спостерігати одночасно за багатьма історіями. Так, якщо автор зосереджений на одній події що відбувається, то інші герої ховаються за сценічний простір, але письменник все одно повертається до них в часово-просторовому континуумі твору, обов'язково доповідає про всі ті зміни, що відбулись за цей же проміжок часу між іншими героями, таким чином дозволяє утримувати в полі зору всіх учасників подій, і по черзі зображує їх дії в одному і тому ж самому часі.

Формально композиція була заснована на продуманій симетрії (життєві шляхи двох центральних персонажів – Емілії Седлі і Беккі Шарп) і розрахована на критичне зображення пануючих у суспільстві звичаїв, представлених у всій їх соціальній типовості. Навколо цих двох фігур В. Теккерею створює яскраві реалістичні картини життєвого укладу англійської аристократії і буржуазії. Долі Беккі і Емілії – це, по суті, модель всього англійського суспільства: з пансіону міс Пінкертон, ми потрапляємо в будинку комерсантів Осборна і Седлі, потім в середу помісного дворянства – сімейства Кроулі – і, нарешті, до вищого англійського суспільства. Воно в цілому охоплено національною хворобою – снобізмом: кожен, хто не пробився наверх, мріє про місце поряд з сильними світу цього. Від нещадного погляду автора не сховалися, як би вміло вони ні маскувалися, корисливість, себелюбство, низинні мотиви – словом, ті вади, що панують і правлять на ярмарку марнославства.

Розглядаючи долі декількох поколінь В. Теккерею поділяє все суспільство на світ дорослих та дітей, співвідносить декілька часових рівнів, і дає читачеві зрозуміти, що навіть незважаючи на час що спливає і на простір який змінюється, змінюються самі герої, змінюються люди що їх оточують, ніщо не може змінити світ багатства та влади, світ в якому панують свої закони і свій внутрішній світ, де все побудовано на вадах.

Основний компонент хронотопа – простір, в романі В. Теккерею охоплює різні країни світу, географічний простір протиставлений домашньому інтер'єру, в якому є як прикмети минулих епох, так і ознаки теперішнього часу. Переміщуючи героїв в просторово-часовому континуумі, письменник помічає загальні тенденції циклічного процесу життя в різні епохи та в різних точках художнього світу письменника.

У романі історія з громадської платформи переведена в область людських, сімейно-особистісних відносин, в якій особливо явно проглядається моральний аспект явищ. Об'єднання різних часових та просторових пластів сприяє тому, що минуле, теперішнє і майбутнє в романі «Ярмарок марнославства» вільно переходять одне в одне, в будь-якій точці художнього простору,

встановлюючи тим самим єдність художнього світу письменника. Письменник порівнює життя з театром, спираючись на вікові традиції минулого. Люди в цій драмі актори, маріонетки, розігрують п'єсу за чужим сценарієм, а саме життя – лотерея, комедія, ярмарковий балаган. Саме всенародний характер ярмарки дав можливість В. М. Теккерю в романі «Ярмарок марнославства» персоніфікувати цей образ, представивши сучасне йому англійське суспільство, наділивши його типовими рисами й узагальненнями. Побут комедії моралі допомагає розібратися в обставинах життя описуваного суспільства, в його традиціях, культурі, соціальних і психологічних першооснови людських вчинків.

Особливістю англійської комедії того часу є здатність з'єднувати людини з суспільством, показувати, наскільки ті чи інші його вчинки і думки обумовлені прийнятими соціальними нормами, і при цьому його від цього суспільства відокремлювати. Повчально-філософські умовиводи пронизують весь роман В.М.Теккеря «Ярмарок марнославства», які таять в собі джерело людської мудрості. Саме тому і в наші дні роман Вільяма Теккеря «Ярмарок марнославства» не втратив актуальності і гостроти свого звучання.

Література:

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Москва, 1975. 504 с.
2. Нестулій Б.Н. Проблема простору і часу в сучасній науці. Київ, 2004. 127 с.
3. Ковальчук А.Г. Художній простір як засіб психологізму. *Слово і час*. 2001. № 7. С. 73-77.
4. Николаенко Н.А. Філологічний аналіз тексту. Київ, 2003. 327 с.
5. Топоров В.Н. Пространство и текст. *Текст: семантика и структура*. 1983. № 4. С. 54-76.
6. Thackeray W.M. *Vanity Fair*. London, 2003. 798 с.
7. Tillotson K. *Novels of the 1840-s*. Boston, 1984. 357 p.

Viediarnikova T. Peculiarities of time and space organization of the novel “Vanity Fair” by W. M. Thackeray

Summary. The term "chronotope" is one of the controversial concepts in literary criticism. Space and time belong to the main philosophical categories, without which the worldview model of reality is impossible. Time and space at different stages of their development form a complex system that is a reflection of various spatio-temporal relationships. Artistic time and space exist in each creative work, but they are not abstract concepts, but specific interconnected components of the work. The article is dedicated to integrative analysis of W.M.Thackeray's "Vanity Fair" as an integral constituent part of literary process in England in XIX century. The process of studying the literary categories of time and space is natural and topical nowadays because these concepts belong to the fundamental categories in philosophy, aesthetics, literature, art and philology. The topicality caused by the insufficiency of systematic theoretical and practical researches of such text category as time and space (chronotope) in the contemporary literary studies. The process of scientific research underwent very difficult and inconsistent way. Some aspects of time and space were studied, certain genres and methods of reflection were created. But still the problem of time and space relations is not worked enough. Moreover, the novel "Vanity Fair" by W. M. Thackeray has always attracted a great number of scientists by its complex time and space organization, which is has not been completely researched up to nowadays. The aim of the article – to reveal the peculiarities and typical features of time and space organization in the novel "Vanity Fair" by W.M. Thackeray, to characterize the conceptual importance of special descriptions, time markers, protagonist's movements in the novel and to determine the role of time and space elements in completing the novel as a single structural unity. In the article the specific lines of image of artistic chronotope are analysed in literary text. Types of artistic time and space, and also features of their intercommunication are examined in artistic literature.

Key words: artistic chronotope, artistic time, artistic space, temporal and spatial determination of literary text.